

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۷
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۱۹

فصل نامه علمی - ترویجی پژوهش های مهدوی
سال هفتم، شماره ۲۸، بهار ۱۳۹۸

واکاوی درون دینی از راهکارهای تقویت فرهنگ مهدویت در برابر چالش های اعتقادی - فرهنگی عصر حاضر

اصغر طهماسبی بلداجی^۱

چکیده

باور به امام عصر عجل الله تعالی فرجه له و غیبت ایشان یکی از مهم ترین اعتقادات امامیه است. در رابطه با غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه له در روایات اهل بیت علیهم السلام دو رویکرد تشویقی و تحذیری بیان شده است؛ در رویکرد تشویقی به آثار انتظار و فضیلت والای دنیوی و اخروی آن اشاره شده است؛ هم چنان که در رویکرد تحذیری چالش ها و فتنه های عصر غیبت بیان گردیده و منتظران را به این چالش ها و فتنه ها هشدار داده اند. خطر این چالش ها تا آن جا بوده که بر اساس برخی از روایات معتبر، برخی از کسانی که باور به امام عصر عجل الله تعالی فرجه له دارند، در این اعتقاد دچار شک و تردید می شوند و برخی وجود آن حضرت را انکار می نمایند. با توجه به اهمیت این مطلب، پرداختن به راهکارهای اساسی در مقابله با این چالش ها حائز اهمیت است. بر همین اساس پژوهش فرا رو با روش توصیفی - تحلیلی با تکیه بر مباحث دینی، با نگاهی عصری چالش های عصر حاضر در این باره را مورد تحلیل و بررسی قرار داده و در این باره به راهکارهای مقابله با این چالش ها در ابعاد: معرفتی و فرهنگی - اجتماعی اشاره نموده است. نتیجه آن که توجه به این راهکارها ضمن مقابله

۱. دکتری علوم قرآن و حدیث، پژوهشگر و نویسنده (tahmasebiasghar@yahoo.com).

با چالش‌ها و فتنه‌های عصر غیبت، به تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه کمک می‌نماید که غایت این مهم، افزایش معرفت نسبت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و تلاش در جهت زمینه‌سازی ظهور ایشان خواهد بود.

واژگان کلیدی

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، فرهنگ مهدویت، چالش‌ها، عصر غیبت، ظهور، منتظران.

مقدمه

باور به منجی و موعود آخرالزمان یکی از باورهای مشترک تمامی ادیان^۱ توحیدی و مذاهب اسلامی^۲ است. در تمامی ادیان بر ظهور منجی آخرالزمان و تشکیل حکومت عدل جهانی تاکید شده است. در اعتقادات امامیه نیز باور به موعود از باورهای قطعی بیان شده با این تفاوت که اعتقاد به زنده بودن امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و وجود ایشان از اصول قطعی شیعه محسوب می‌شود؛ که این دیدگاه مبتنی بر ادله معتبر نقلی و عقلی است. در همین رابطه غیبت کبری امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و چالش‌های نبود عینی امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در جامعه از مباحثی دیگری است که در این باره مطرح شده است. براساس آموزه‌های معصومین علیهم السلام عصر غیبت کبری، زمان امتحان شیعه و تمیز باورمندان واقعی آن حضرت از مدعیان بیان شده است. طولانی شدن غیبت و فتنه‌ای فراگیر در این عصر، زمینه‌ای مهم در سخت شدن این امتحان می‌باشد. در روایات معصومین علیهم السلام به فتنه‌های کلی در این باره اشاره شده که در هر عصری وجود دارد با این تفاوت که کیفیت و کمیت این فتنه‌ها در هر عصری متغیر خواهد بود. در عصر حاضر نیز این فتنه‌ها با همان محتوا در قالب و شکلی جدید نمود پیدا کرده‌اند، دین‌گریزی، انکار وجودی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، تفرقه‌افکنی با بروز فرقه‌های ساختگی و تهاجم فرهنگی در جهت جایگزینی فرهنگ شیطانی به جای فرهنگ مهدویت از مهم‌ترین چالش‌هایی است که در عصر حاضر نمود پیدا کرده و جامعه شیعه را تحت تاثیر خود قرار داده‌اند. با توجه به این مسئله، توجه به راهکارهای معصومین علیهم السلام در مقابله با این چالش‌ها و تحکیم فرهنگ مهدویت حائز اهمیت است. این مقاله با توجه به این چالش‌ها در عصر حاضر به راهکارهایی در جهت تقویت

۱. درباره باور به منجی در ادیان دیگر، نک مقاله: منجی موعود در ادیان بزرگ قبل از اسلام. (عرب، ۱۳۹۳: ۱۶۸-۱۴۹)

۲. درباره اعتقاد به مهدویت در اهل سنت و اعتبار روایی آن، نک مقاله: تحلیل اعتقادورزی و تواتر حدیثی مهدویت در اهل سنت. (الهی‌نژاد و سیادت، ۱۳۹۷: ۵۸-۳۹)

فرهنگ مهدویت می‌پردازد و در ابعاد گوناگون با تکیه بر آموزه‌های دینی به این راهکارها اشاره می‌نماید.

پیشینه پژوهش

در رابطه با مهدویت و مباحث مرتبط با آن پژوهش‌های متعددی چه در عصر متقدمان و چه عصر حاضر انجام شده است. این پژوهش‌ها ابعاد گوناگون مهدویت را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند. در رابطه با چالش‌ها و فتنه‌های عصر غیبت نیز پژوهش‌های متعددی انجام شده است. در برخی از این پژوهش‌ها ضمن بررسی مباحث مرتبط با امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به چالش‌های عصر غیبت نیز اشاره شده است. (نک: صدوق، ۱۳۹۵؛ نعمانی، ۱۳۹۷ق) برخی دیگر از پژوهش‌ها به صورت مستقل به فتنه‌ها و چالش‌های عصر غیبت پرداخته‌اند. سید بن طاووس در کتاب *الملاحم والفتن* در چهار بخش به بررسی فتنه‌های آخرالزمان و چالش‌های مرتبط با عصر غیبت پرداخته است. (سید بن طاووس، ۱۳۷۰ش) برخی از پژوهش‌ها فتنه‌های آخرالزمان را با تکیه بر روایات مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند و در این باره به گونه‌های مختلف این فتنه‌ها اشاره کرده‌اند (صمدی، ۱۳۹۵: ۱۱۹؛ کهن ترابی، ۱۳۹۰: ۱۸۱) هم‌چنان که برخی دیگر از پژوهش‌ها ضمن توجه به این فتنه‌ها، به راهکارهای مقابله با آن اشاره نموده‌اند. (توکل، ۱۳۹۵: ۸۱)

پژوهش حاضر ضمن توجه به پژوهش‌های پیشین، با دو رویکرد متمایز از این پژوهش‌ها نگاشته شده است، اول این که ضمن توجه به فتنه‌ها و چالش‌های عصر غیبت با نگاهی به چالش‌های عصر حاضر این مهم را مورد بررسی قرار داده است و دوم آن که به راهکارهای مستنبط از آموزه‌های دینی در این رابطه اشاره نموده که این راهکارها ضمن مقابله با این چالش‌ها، به تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه و زمینه‌سازی برای ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف کمک می‌نمایند.

ادبیات نظری پژوهش

۱۷۹

ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و تشکیل حکومت جهانی صالحان از وعده‌های قطعی خداوند است. در قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام و هم‌چنین کتب آسمانی پیشین بر این وعده و حتمیت تحقق آن تصریح شده است. در آموزه‌های دینی از دو بعد تشویقی و تحذیری به عصر غیبت و دوره قبل از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف توجه شده است. در بعد تشویقی به اهمیت انتظار

فرج و ارزش والای آن توجه شده و این عمل را از برترین عبادات معرفی نموده‌اند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ أَنْتَظَارُ الْفَرَجِ» (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۲۸۵) در همین رابطه امام صادق علیه السلام فضیلت منتظر حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را همانند کسی معرفی می‌نماید که در رکاب پیامبر صلی الله علیه و آله به شهادت رسیده است. (مجلسی، ۱۳۶۲: ج ۴۲، ۱۲۶) امام علی علیه السلام فضیلت این امر را به منتها الیه آن رسانیده است و کسی را که به معنای واقعی بر انتظار امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و اعتقاد به ایشان ثابت قدم بماند، هم درجه خود^۱ در قیامت معرفی می‌نماید: «فَمَنْ ثَبَّتَ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ وَلَمْ يَفْسُدْ قَلْبُهُ لَطُولِ أَمَدِ غَيْبَةِ إِمَامِهِ فَهُوَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۳۰۳)، محشور شدن با اهل بیت علیهم السلام و هم‌رتبگی با آنان (مجلسی، ۱۳۶۲: ج ۵۱، ۱۵۱)، مجاهدت همراه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله (همو: ۱۳۳)، ثواب هزار شهید جنگ بدر و أحد (همو: ج ۵۲، ۱۲۵) و پاداش فراوان (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۳۳) از دیگر آثار انتظار صحیح در عصر غیبت است، این فضیلت‌ها و پاداش‌ها نشان از آن دارد که در عصر غیبت کار منتظران بسی دشوار و سخت است که پایداری بر دین و اعتقاد به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف آن چنان دشوار می‌شود که ثابت قدم ماندن بر این امر، نتیجه‌اش محشور شدن و همراهی با امیرالمؤمنین علیه السلام در روز قیامت است؛ بر همین اساس در بعد تحذیری یا هشدار به فتنه‌ها و چالش‌های عصر غیبت اشاره شده است و اهل بیت علیهم السلام پیروان خود را به فتنه‌های سهمگین عصر غیبت هشدار داده‌اند. این فتنه‌ها تا آن جاست که بسیاری از کسانی که بر وجود امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و امامت ایشان اقرار دارند از اعتقاد خود باز می‌گردند و گمراه می‌شوند؛ امام موسی کاظم علیه السلام در این باره می‌فرماید:

إِذَا فَقِدَ الْخَامِسُ مِنْ وَلَدِ السَّابِعِ فَإِنَّ اللَّهَ فِي أَدْيَانِكُمْ لَا يَزِيلَنَّكُمْ عَنْهَا فَإِنَّهُ لَا بُدَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ غَيْبَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ كَانَ يَقُولُ بِهِ إِنَّمَا هِيَ حِجْنَةٌ مِنَ اللَّهِ يَسْتَحِنُّ اللَّهُ بِهَا خَلْقَهُ. (نعمانی، ۱۳۹۷: ق ۱۵۴)

امام باقر علیه السلام نیز عصر غیبت را عصر مشخص شدن شیعیان مخلص و واقعی بیان می‌دارد. (همو: ۲۱۱) امام علی علیه السلام نیز عصر غیبت کبری را چونان امتحان بزرگ الهی بیان می‌کند که

۱. هم‌رتبگی در این روایات نه به معنا هم ردیف شدن با امیرمؤمنان علیه السلام است بلکه به معنای پیدا کردن لیاقت برای محشور شدن با آن حضرت و هم‌صحبتی با ایشان در بهشت خواهد بود چنان که در دعای ندبه از زبان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره شیعیان امام علی علیه السلام به این مهم تصریح شده است: «وَشِيعَتُكَ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ مُبِیضَةٍ وَجُوهُهُمْ حَوْلَى فِي الْجَنَّةِ وَهُمْ جِيرَانِي».

بسیاری از کسانی که به امر امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف اعتقاد دارند از آن باز می‌گردند و گمراه می‌شوند. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۳۲۴) نکته قابل تأمل در این روایات و مشابه آن‌ها این است که کسانی در فتنه‌های عصر غیبت، منحرف می‌شوند که معتقد به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور ایشان هستند تعبیر «أَكْثَرُ مَنْ يَقُولُ بِهِ» حاکی از این مطلب است. بنابراین وجود فتنه‌های عصر غیبت امری حتمی است و اهل بیت علیهم السلام پیروان خود را به این مسئله هشدار داده‌اند. توجه به این هشدارها و راهکارهایی که معصومان علیهم السلام برای رهایی از این فتنه‌ها فرا روی پیروان خود گمارده‌اند حائز اهمیت است.

چالش‌های اعتقادی - فرهنگی عصر غیبت

از مهم‌ترین چالش‌های عصر غیبت، چالش‌های اعتقادی است که در عصر حاضر این چالش‌ها نمود بیشتری داشته‌اند. در این زمینه دو چالش مهم وجود دارد؛ چالش اول دین‌گریزی و دور شدن از باورهای اعتقادی است؛ به این معنا که توحید و باور به خداوند و دستورات او که رکن اصلی ایمان است در زندگی مؤمنان کم‌رنگ شود. این مطلب نتیجه عوامل متعددی است. یکی از مهم‌ترین عوامل تضعیف ایمان و دین‌گریزی، شبهات و شک و تردیدهایی است که از سوی دشمنان اسلام به وجود می‌آیند و این خود در تضعیف باورهای اعتقادی در کسانی که باورهای مستحکمی ندارند موثرتر است؛ قرآن کریم روش این گروه را این‌گونه بیان می‌دارد:

﴿وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا﴾ (بقره: ۲۱۷).

در آیه دیگر آرزوی قلبی دشمنان اسلام را کافر شدن مؤمنان بیان می‌نماید:

﴿وَدُّوا لَوْ تُكْفِرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً﴾ (نساء: ۸۹).

به عبارتی دیگر آنان زمانی راضی می‌شوند و دست از اقدامات استکباری خود بر می‌دارند که مسلمانان به آئین آنها بگروند:

﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ (بقره: ۱۲۰).

در عصر حاضر این مسئله شدت بیشتری پیدا نموده است و با راهکارهای متعدد مانند سخت‌گیری بر مسلمانان (Allen, 2001)، فشارهای اقتصادی (Hufbauer, 1990)، فشارهای نظامی (National Security Strategy, 2006, 2010, 2015)، تلاش برای سیطره بر کشورهای اسلامی (سیونگ Lambert & Mazer, 2011: 135)، اسلام‌هراسی و اسلام‌ستیزی

یو، ۱۳۸۷: ۴۹۳) و تفرقه افکنی و ترویج شبهات در جامعه اسلامی سعی در تضعیف باورهای دینی در جوامع اسلامی دارند. معصومان علیهم‌السلام بر حفظ دین و مواظبت از آن در این شرایط هشدار داده‌اند؛ امام کاظم علیه‌السلام در این باره می‌فرماید:

إِذَا فُقِدَ الْحَامِشُ مِنْ وَلَدِ السَّابِعِ فَإِنَّهُ قَالَ اللَّهُ فِي أَدْيَانِكُمْ - لَا يَزِيلُكُمْ عَنْهَا أَحَدٌ. (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۳۳۶)

بنابراین چالش مهم اعتقادی در این زمینه، دوری از خدا و دین‌گریزی است. چالش دوم نداشتن معرفت صحیح به امام عصر علیه‌السلام و حتی انکار وجود ایشان است. در عصر غیبت کبری پس از طولانی شدن غیبت، بسیاری از معتقدان امر امامت، امامت امام زمان علیه‌السلام و وجود ایشان را انکار می‌کنند امام جواد علیه‌السلام در وجه تسمیه قائم به امام زمان علیه‌السلام بر همین نکته تاکید دارند آنجا که می‌فرماید:

فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ سُمِّيَ الْقَائِمُ قَالَ لِأَنَّهُ يَقُومُ بَعْدَ مَوْتِ ذِكْرِهِ وَاتِّدَادِ أَكْثَرِ الْفَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِ فَقُلْتُ لَهُ وَلِمَ سُمِّيَ الْمُنتَظَرُ قَالَ لِأَنَّهُ غَيْبَةٌ يَكْثُرُ أَيَامُهَا وَيَطُولُ أَمْدُهَا فَيَنْتَظَرُ خُرُوجَهُ الْمُخْلِصُونَ وَيَنْكِرُهُ الْمُتَرَاثُونَ وَيَسْتَهْزِئُ بِذِكْرِهِ الْجَاهِلُونَ وَيَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَاتُونَ وَيَهْلِكُ فِيهَا الْمُسْتَغْجِلُونَ وَيَنْجُو فِيهَا الْمُسْلِمُونَ. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ۳۷۸)

این مسئله در عصر حاضر مورد توجه بیشتری قرار گرفته و شبهاتی در این زمینه مطرح شده است. علاوه بر چالش‌های اعتقادی، چالش‌های فرهنگی نیز مبتلا منه جامعه اسلامی است، در واقع این چالش‌ها نیز منشعب از چالش‌های اعتقادی هستند. از مهم‌ترین چالش‌های فرهنگی^۱ در این باره، تهاجم فرهنگی و جایگزینی فرهنگ بیگانه با استفاده از سایت‌ها، ماهواره‌ها و رسانه‌ها، به جای فرهنگ مهدویت است که این مطلب موجب تغییر سبک زندگی اسلامی شده است. تفرقه افکنی و ایجاد اختلاف میان مسلمانان به طور عام و میان شیعیان به طور خاص با ایجاد گروه‌ها و فرقه‌ها از دیگر چالش‌های عصر حاضر است که در ادامه به راهکارهای مقابله با این چالش‌ها اشاره می‌شود.

۱. در ضمن بررسی راه کارهای فرهنگی به تبیین بیشتر این چالش‌ها پرداخته خواهد شد.

راهکارهای تقویت فرهنگ مهدویت در برابر چالش‌ها

فرهنگ^۱ مهدویت مجموعه‌ای از باورها، رفتارها، ارزش‌ها، بایدها و نبایدهایی است که از دو منبع قرآن و عترت سرچشمه می‌گیرند؛ به گونه‌ای که محوریت این فرهنگ، امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و تلاش جهت زمینه‌سازی ظهور ایشان است. برای تقویت فرهنگ مهدویت راهکارهای متعددی وجود دارد که در ادامه در دو بعد معرفتی و فرهنگی به آن پرداخته می‌شود.

راهکارهای معرفتی در جهت تقویت فرهنگ مهدویت

راهکارهای معرفتی مهم‌ترین راهکارها در جهت تقویت فرهنگ مهدویت هستند، توجه صحیح به تبیین و نهادینه‌سازی این راهکارها حائز اهمیت است.

خدااباوری و تقویت ایمان

یکی از راهکارهای مهم مقابله با فتنه‌های عصر غیبت، تقویت خدااباوری در زندگی است. تقویت خدااباوری در زندگی نتیجه‌اش ثابت قدم ماندن در دین است. امام علی علیه السلام یکی از مهم‌ترین راه‌های نجات از فتنه‌های عصر غیبت را ثابت قدم ماندن در دین بیان می‌کند:

فَمَنْ ثَبَّتَ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ وَلَمْ يَغْشُ قَلْبُهُ لُطُولَ أَمَدٍ غَيْبَةِ إِمَامِهِ فَهُوَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۳۰۳)

امام صادق علیه السلام نیز یکی از راه‌های نجات از فتنه‌های عصر غیبت را ایمان قلبی بیان می‌دارد:

فَلَا يَنْجُو إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُ وَكُتِبَ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانُ وَأَيَّدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ. (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۳۳۶)

بنابراین تقویت ایمان به خداوند متعال و توحید در تمامی ابعاد آن یکی از مهم‌ترین راهکارهای غلبه بر چالش‌های عصر غیبت است.

۱. واژه فرهنگ در معنای: جلو کشیدن، علم و دانش، ادب، معرفت، تعلیم و تربیت به کار رفته است. (دهخدا، ۱۳۷۳: ج ۱، ۱۵۱۰۹؛ معین، ۱۳۷۱: ج ۲، ۱۷۴۵) دائرةالمعارف لاروس مفهوم اصطلاحی فرهنگ را این گونه بیان می‌کند: فرهنگ عبارت است از مجموعه اموری که به تمدن خاص يك گروه اجتماعی مربوط می‌شود. به بیان دیگر، فرهنگ به مجموعه‌ای اطلاق می‌شود که شامل معارف، اعتقادات، هنر، اخلاق، قوانین، آداب و رسوم و هر نوع مقررات و عادات دیگری باشد که انسان به عنوان عضوی از جامعه آن را کسب کرده است. (رفیع، ۱۳۷۳: ۲۶۶)

در قرآن کریم و روایات معصومان علیهم السلام راهکارهای متعددی برای تقویت ایمان و اعتقاد به خداوند بیان شده از جمله: ایمان به هر آن چه خداوند دستور به ایمان بر آن داده:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ﴾ (نساء: ۱۳۶).

یاد و ذکر خداوند:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ (احزاب: ۴۱).

تقوای الهی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ (انفال: ۲۹).

توکل:

﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ (طلاق: ۳).

تقویت صبر و استقامت در راه خداوند یکی دیگر راهکارهای دینی در جهت تقویت ایمان است؛ قرآن با بیان الگومحوری مؤمنانی که استقامت ورزیدند، نتیجه استقامت و صبر در مسیر الهی را بیان می‌کند:

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (فصلت: ۳۰).

این آیه مبارک رمز موفقیت مؤمنان را ایمان قلبی و یقینی در کنار استقامت می‌داند. همین امر مهم عامل موفقیت مؤمنان چه در زمینه فردی و چه در زمینه اجتماعی در اعصار مختلف بوده است.

یکی دیگر از مهم‌ترین راهکارهای تقویت ایمان و اعتقاد در این باره، شناخت خداوند و افزایش ایمان و معرفت به او از طریق امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریع است. به عبارت دیگر این راهکار بن مایه و رکن راهکارهای پیش گفته است. معرفت و ایمان به خداوند زمانی صحیح و کامل خواهد بود که از راه آن باشد، و راه معرفت به خداوند اهل بیت علیهم السلام هستند؛ در همین رابطه امام حسین علیه السلام راه ایمان و بندگی خداوند را شناخت و اطاعت مردم از امام زمان‌شان در هر عصری بیان می‌نماید:

خَرَجَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا

لِيَعْرِفُوهُ فَإِذَا عَرَفُوهُ عَبْدُوهُ وَإِذَا عَبْدُوهُ اسْتَعْنَوْا بِعِبَادَتِهِ عَنْ عِبَادَةِ مَنْ سِوَاهُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ قَالَ مَعْرِفَةُ أَهْلِ كُلِّ زَمَانٍ إِمَامُهُمُ الَّذِي يَحِبُّ عَلَيْهِمْ طَاعَتَهُ. (صدوق، بی تا: ج ۱، ۱۰۹)

هم چنان که در ادعیه معتبر منقول از اهل بیت علیهم السلام این مطلب مورد تاکید قرار گرفته است:

وَبِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ وَبِكُمْ يَخْتِمُ اللَّهُ. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ ق: ۱۹۹)
تقویت ایمان باعث آرامش الهی ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (رعد: ۲۸) و ثابت قدم ماندن در دین می شود. امام محمدباقر علیه السلام درباره عدم لغزش مؤمن در دین خود و عدم تاثیر شبهات و... در انسان مؤمن می فرماید:

الْمُؤْمِنُ أَشَدُّ فِي دِينِهِ مِنَ الْجِبَالِ الرَّاسِيَةِ وَذَلِكَ أَنَّ الْجِبَلَ قَدْ يُنَحْتُ مِنْهُ وَالْمُؤْمِنُ لَا يَقْدِرُ أَحَدٌ عَلَى أَنْ يُنَحْتَ مِنْ دِينِهِ شَيْئاً وَذَلِكَ لِصِتِّهِ بِدِينِهِ وَشُحِّهِ عَلَيْهِ. (صدوق، بی تا: ج ۲، ۵۵۸)

در این روایت ایمان مؤمن قوی تر از کوه ها بیان شده است چرا که مؤمن به دین خود بخیل است و نمی خواهد چیزی از آن کم شود در این صورت هیچ چیز نمی تواند به ایمان این گونه مؤمنان ضربه بزند. بنابراین تقویت ایمان و اعتقاد به خداوند از راه قرآن و اهل بیت علیهم السلام عامل مهمی در پایداری و ثابت قدمی در دین خواهد بود که باعث در امان ماندن انسان مؤمن در لغزش ها و فتنه های عصر غیبت خواهد بود.

ولایت پذیری

ولایت پذیری به عنوان مبنای مهم فرهنگ مهدویت در آموزه های دینی مورد تاکید قرار گرفته است. شناخت امام و پیروی از وی شاکله اصلی ولایت پذیری را تشکیل می دهد. ولایت پذیری در اصل همان خدا باوری و توحید است به این معنا که انسان موحد سرپرستی کسانی را قبول می نماید که خداوند دستور داده تا سرپرستی و ولایت آنان را قبول نمایند؛ این معنا همان توحید در ولایت و اطاعت است. ولایت پذیری به معنای قبول ولایت و خلافت ائمه معصوم علیهم السلام پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است؛ ولایت پذیری تا آن جا اهمیت دارد که شرط ورود به قلعه توحید خداوند، قبول ولایت اهل بیت علیهم السلام بیان شده است. (نک: صدوق، ۱۳۸۷: ج ۲، ۱۳۵) یکی از مهم ترین آیاتی که ولایت پذیری در تمام ابعاد زندگی اسلامی را بیان می نماید آیه ۵۵ سوره مائده مشهور به آیه ولایت می باشد:

﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ﴾

(مائده: ۵۵).

در این آیه خداوند مراتب ولایت را بیان می‌کند به این صورت که ابتدا ولایت خداوند، سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و پس از آن ولایت کسانی را که ایمان آورده و در حال رکوع زکات می‌دهند. طبق دیدگاه اندیشمندان شیعه و برخی از اندیشمندان اهل سنت مصداق اصلی «الَّذِينَ آمَنُوا» امام علی علیه السلام می‌باشد. (نک: مفید، ۱۴۱۴ ق: ج ۱، ۱۸۲؛ طبری، بی تا: ۱۹؛ رازی، ۱۴۰۸ ق: ج ۷، ۲۷؛ راوندی، ۱۴۰۵ ق: ج ۱، ۱۱۶؛ طبری، ۱۴۱۵ ق: ج ۶، ۱۸۶؛ جصاص، ۱۴۱۵ ق: ج ۴، ۱۰۲؛ ابن کثیر، ۱۴۱۹ ق: ج ۳، ۱۲۶؛ سیوطی، بی تا: ج ۲، ۲۹۳) و پس از ایشان دیگر ائمه معصوم علیهم السلام تا امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف هستند. ولایت‌پذیری نقش مهمی در تقویت معرفت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف و فرهنگ مهدوی در جامعه دارد. ولایت یعنی به هم پیوستگی و هم‌جبهه‌گی و اتصال شدید یک عده انسانی که دارای یک فکر واحد و جویای یک هدف واحدند، در یک راه قدم برمی‌دارند، برای یک مقصود دارند تلاش و حرکت می‌کنند، یک فکر و یک عقیده را پذیرفته‌اند. هرچه بیش‌تر این جبهه باید افرادش به همدیگر متصل باشند و از جبهه‌های دیگر و قطب‌های دیگر و قسمت‌های دیگر خودشان را جدا و کنار بگیرند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۴: ۵۲۲) ولایت به این معنا دارای سه بعد و جلوه است: ۱. انسجام و ارتباط و اتصال بسیار شدید داخلی میان عناصر مسلمان؛ ۲. عدم هم‌جبهه‌گی و پیوستگی ملت مسلمان با دنیای غیرمسلمان؛^۱ (خامنه‌ای، ۱۳۹۴: ۵۴۷) ۳. ارتباط مستحکم و نیرومند فکری و عملی هر یک از احاد امت اسلام با ولی. (خامنه‌ای، ۱۳۹۴: ۵۴۵) اگر جامعه‌ی اسلامی بخواهد آن دو بعد نخست ولایت را در خود تأمین کند، یعنی بخواهد تمام نیروهای داخلی‌اش در یک جهت، به سوی یک هدف، در یک خط به راه بیفتد و بخواهد تمام نیروهای داخلی‌اش علیه قدرت‌های ضد اسلامی در خارج بسیج شود، احتیاج دارد به یک نقطه قدرت متمرکز، به یک مرکز فرماندهی مقتدر، به یک رهبری و فرماندهی و به یک قلب و دلی که تمام نیروهای داخلی به آن نقطه و آن مرکز

۱. عدم هم‌جبهه‌گی و پیوستگی ملت مسلمان با دنیای غیرمسلمان، به معنای قطع رابطه با ملل غیرمسلمان و عدم رابطه‌ی سیاسی و بازرگانی و دیپلماسی و داشتن روابط معمولی با آنان نیست، بلکه بدین معناست که امت اسلام باید سعی کند که ذره‌ای تحت فرمان و تأثیر آنان قرار نگیرد و تحت تأثیر سیاست‌های آنان، از استقلال نیفتد، هم‌جبهه‌گی و پیوستگی ملت مسلمان با آن‌ها در صورتی که این پیوستگی موجب تحت تأثیر قرار گرفتن امت مسلمان بشود، به کلی ممنوع است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۴: ۵۴۱-۵۴۳)

بپیوندد، همه از آن جا الهام بگیرند و همه از او حرف بشنوند و حرف گوش کنند و همه ی عناصر فعال و با نشاط جامعه اسلامی، نشاط فکری و عملی خود، فعالیت های زندگی خود، دشمن کوبی ها و دوست نوازی های خود را از آن مرکز الهام بگیرند، اسم چنین مرکز فرماندهی و قدرت متمرکز «ولی» است که مصداق این ولی بر اساس آیه ولایت، خدا است و مظهر آن، رسول خدا ﷺ و امیرالمؤمنین علی (ع) است. (خامنه ای، ۱۳۹۴: ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۵۰، ۵۶۱) ولایت پذیری آثار مهمی در زندگی دنیوی و اخروی دارد که در روایات معصومین (ع) به آنها اشاره شده است. (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۴۳۷-۴۳۰) قبول ولایت اهل بیت (ع) علاوه بر تقویت معرفت و ایمان، تعهدآفرین است به این معنا که به صورت عملی نیز باید و نبایدهایی در زندگی ترسیم می نماید که این مهم مانع از فرو رفتن در مسیر گناه یا فتنه می شود.

افزایش معرفت صحیح نسبت به امام عصر (عج) و راهکارهای

یکی از مهم ترین راهکارهای ولایت پذیری، افزایش معرفت نسبت به امام زمان (عج) است؛ امام علی (ع) راه ثابت قدم ماندن در ولایت امام عصر (عج) را معرفت صحیح به امام و تسلیم امر اهل بیت (ع) شدن بیان می دارد:

فَلَا يَثْبُتُ عَلَيْهِ إِلَّا مَنْ قَوِيَ بَيِّنُهُ وَصَحَّتْ مَعْرِفَتُهُ وَلَمْ يَجِدْ فِي نَفْسِهِ حَرْجًا مِمَّا قَضَيْنَا وَ
سَلَّمْ لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۳۲۴)

برای افزایش معرفت نسبت به امام عصر (عج) و ولایت پذیری راهکارهای متعددی بیان شده است از جمله:

شناخت صحیح امام (عج)

افزایش معرفت به امام عصر (عج) و دیگر ائمه (ع) در گرو شناخت صحیح است. پیامبر اکرم ﷺ درباره اهمیت و شناخت امام می فرماید:

مَنْ مَاتَ وَلَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مِنْ وَلَدِي مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَيُؤْخَذُ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَ
الْإِسْلَامِ (صدوق، ۱۳۷۸: ج ۲، ۵۸)؛

هرکس بمیرد و امام خود را نشناسد مردنش مانند مردن زمان جاهلیت است.

با در نظر گرفتن محتوای این حدیث، فرهنگ اسلامی بدون امامت معنای اسلامی بودن را نمی دهد. امام رضا (ع) در معرفی جایگاه و مقام امام و شناخت با معرفت امام می فرماید:

امام گوهر یکتای روزگار خویش است، درجه شخصیت و ارزش والای او به حدی است که

هرگز کسی به پای او نمی‌رسد، دانشش به قدری عمیق است که هیچ عالمی توان انجام مسابقه با او را ندارد. (غیر از امام بعد از او) نه کسی جای او را می‌گیرد، نه مانند و همتائی برای اوست، فضائل و کمالات را دارا است بدون آن‌که برای به دست آوردن شان در مکتبی زانو زده باشد و یا به وسیله آموختن به دست آورده باشد، بلکه این امتیاز به وسیله لطف خاص خداوند که بسیار فاضل و بخشنده است نصیبش گردیده. (صدوق، ۱۳۷۷: ج ۱، ۱۲۳)

امام صادق علیه السلام پائین‌ترین حد معرفت به امام را این‌گونه بیان می‌دارد که امام علیه السلام همتای پیامبر صلی الله علیه و آله است جز در نبوت و وارث آن حضرت است و این‌که اطاعت از ایشان مانند اطاعت از خدا و رسول خداست و تسلیم ایشان شدن در هر کاری و ارجاع هر چیزی به ایشان و گرفتن نظر امام در آن مورد است. (بحرانی، ۱۳۷۸: ش: ۴۴۴) شناخت صحیح امام علیه السلام علاوه بر معرفت‌افزایی موجبات تسلیم انسان در برابر فرامین امام علیه السلام در تمامی ابعاد زندگی را فراهم می‌نماید که این مهم چونان راهی مستقیم انسان را به قلعه محکم توحید رهنمون می‌سازد و هیچ فتنه و چالشی نمی‌تواند او را منحرف نماید.

اطاعت از اوامر و نواهی اهل بیت علیهم السلام

از منظر قرآن کریم شرط مهم ولایت‌پذیری، اطاعت مطلق از خداوند و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام است:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (نساء: ۵۹).

امام علی علیه السلام حق امام بر مردم را اجابت دعوت و اطاعت مطلق از دستورات خود بیان می‌نماید:

وَأَمَّا حَقِّي عَلَيْكُمْ فَأَلْفَوْا بِالْبَيْعَةِ وَالنَّصِيحَةِ فِي الْمَشْهَدِ وَالْمَغِيبِ وَالْإِجَابَةُ حِينَ أَدْعُوكُمْ وَالطَّاعَةُ حِينَ أَمُرُكُمْ. (سیدرضی، ۱۴۱۴: ق: خطبه ۳۴)

امام باقر علیه السلام نیز در این باره می‌فرماید:

حَقُّهُ عَلَيْهِمْ أَنْ يَسْمَعُوا لَهُ وَيَطِيعُوا (کلینی، ۱۳۸۸: ج ۱، ۴۰۵):

۱. مراد از «أُولِيَ الْأَمْرِ» امامان معصوم علیهم السلام می‌باشند. (نک: کلینی، ۱۳۸۸: ج ۱، ۲۸۶؛ حسکانی، ۱۴۱۱: ج ۱، ۱۹۱؛ عیاشی، بی‌تا: ج ۱، ۲۴۹)

حق امام بر مردم این است که سخن او را بشنوند و وی را اطاعت کنند.

یعنی در همه حال مطیع فرمان امام باشند چرا که اهل بیت علیهم السلام هر چه می‌گویند فرمان و امر خداوند سبحان است.

توجه به اهمیت امام علیه السلام در زندگی

توجه به نعمت وجود امام و آثار آن در زندگی نقش موثری در ایجاد ارتباط معرفتی میان امام علیه السلام و پیروان خود دارد؛ این که وجود امام علیه السلام مانع از از بین رفتن هستی^۱ و باعث ادامه حیات است، (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۱۷۹) امام واسطه نزول نعمت‌های الهی و دفع عذاب است، به برکت وجودی امام علیه السلام خداوند نعمت‌ها را بر بندگان نازل می‌نماید (همو: ج ۱، ۱۴۴) امام علیه السلام راه هدایت انسان‌هاست و از پدر و مادر نیز نسبت به آن‌ها دلسوزتر و مهربان‌تر است که هدف امام علیه السلام هدایت و سعادت بندگان خداوند است. (صدوق، ۱۳۷۷: ج ۱، ۱۲۳) توجه به حضور امام علیه السلام در زندگی در این رابطه نیز حائز اهمیت است. این که امام شاهد و ناظر بر احوال شیعیان است و از رعایت حال آن‌ها کوتاهی نمی‌نماید، امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در توقیع به شیخ مفید به این نکته تاکید نموده‌اند:

إِنَّا غَيْرُ مُهْمِلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَلَا نَاسِينَ لِدِكْرِكُمْ وَلَوْ لَازِلَكَ لَنَزَلَ بِكُمْ اللَّأْوَاءُ وَاضْطَلَمَكُمُ الْأَعْدَاءُ. (طبرسی، ۱۴۰۳: ج ۲، ۴۹۳)

وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف مانند خورشید پشت ابر است که مردم آن را نمی‌بینند ولی از برکات آن بهره می‌برند چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در پاسخ به جابر به این نکته تصریح نموده‌اند:

إِنَّهُمْ يَسْتَضِيئُونَ بِنُورِهِ وَيَنْتَفِعُونَ بِوِلَايَتِهِ فِي غَيْبَتِهِ كَانْتِفَاعِ النَّاسِ بِالشَّمْسِ وَإِنْ تَجَلَّلَهَا سَحَابٌ. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۲۵۳)

بنابراین ولایت‌پذیری و افزایش معرفت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف عاملی است در جهت‌دهی به سبک زندگی مهدوی و مانع مهمی است در برابر شبهات، فتنه‌ها و چالش‌های عصر غیبت که توجه به این مهم در عصر حاضر حائز اهمیت است.

شاخصه‌ها و راهکارهای اجتماعی - فرهنگی در جهت تقویت فرهنگ مهدویت

یکی از مهم‌ترین راهکارهای تقویت فرهنگ مهدویت، توجه به جامعه و فرهنگ آن است.

۱. «عَنْ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَتَبْقَى الْأَرْضُ بَعْدَ إِمَامٍ قَالَ لَوْ بَقِيَتْ الْأَرْضُ بَعْدَ إِمَامٍ لَسَاخَتْ».

نهادینه‌سازی مباحث دینی در متن جامعه به معنای سوق دادن جامعه به سمت جامعه مهدوی است. در ادامه به برخی از مهم‌ترین راهکارهای فرهنگی و اجتماعی در تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه و مقابله با چالش‌های فرهنگی عصر حاضر اشاره می‌شود.

اتحاد و یکپارچگی و پرهیز از تفرقه و نفاق

یکی از مهم‌ترین رویکردهای استعمار و استکبار در غلبه به کشورهای اسلامی ایجاد تفرقه میان مسلمانان و اقوام مختلف است؛ جمله معروف «divide et impera» تفرقه بینداز و حکومت کن یا «divide and conquer» تقسیم کن و غلبه کن؛ از محورهای کلیدی استکبار و استعمار در چند قرن اخیر بوده است. در مستندات و اذعانات جاسوسان کشورهای استعماری یکی از مهم‌ترین سیاست‌ها در کشورهای اسلامی تفرقه‌اندازی و تقویت فرقه‌ها بیان شده است. (کولمن، ۱۳۷۵: ۲۹-۲۴) بر اساس برخی گزارش‌ها حدود ۲۷۳ شبکه ماهواره‌ای به تبلیغ ادیان و فرقه‌های ساختگی و تاریخی می‌پردازند. (هفته‌نامه صبح صادق، ۱۳۹۰: ۳) این آمار حاکی از سرمایه‌گذاری ویژه کشورهای استعماری جهت ترویج فرقه‌های انحرافی و ضالّه در میان مسلمانان از يك سو و ایجاد تفرقه و نفاق و از هم گسیختگی اتحاد مسلمانان از سوی دیگر است. بنابراین از اهداف مهم استکبار جهانی ایجاد تفرقه میان مسلمانان است که این تفرقه با ایجاد فرقه‌هایی هم‌چون وهابیت، بهائیت و داعش و حتی با ایجاد گروه‌هایی موسوم به شیعه انگلیسی نمود عملی پیدا نموده است. تحریکات مذهبی و قومی و قبیله‌ای از مهم‌ترین ترفندهای استکبار جهت تضعیف وحدت و هم‌دلی مسلمانان بوده است. زمانی که میان مسلمانان تفرقه و نفاق ایجاد شود مسلمانان به جای پرداختن به نبرد با دشمن اسلام به تضعیف یکدیگر همت می‌گمارند که این مسئله علاوه بر تضعیف امت اسلامی، زمینه به ثمر رسیدن نقشه‌های استعمار و استکبار جهانی را نیز فراهم می‌نماید. بنابراین مبنای مهم وحدت و یکپارچگی از مهم‌ترین رویکردهای فرهنگی - اجتماعی در سطح وسیع در مقابله با استکبار است. در این زمینه دو گونه اتحاد عام و خاص مورد نظر است، اتحاد و همدلی و عدم تفرقه به صورت عام برای همه مسلمانان است و فرقی میان شیعه و سنی وجود ندارد؛ این که مسلمانان اختلافات و تفرقه‌افکنی‌ها را کنار گذاشته و در راه اهداف الهی با یکدیگر متحد باشند؛ قرآن کریم در این باره پرهیز از تفرقه و نفاق و اتحاد و يكپارچگی را در سایه ریسمان الهی بیان می‌نماید: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ (آل عمران: ۱۰۳) مهم‌ترین مصداق‌های «حبل الله» را

می‌توان قرآن و عترت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بیان نمود که ایشان در حدیث متواتر ثقلین آن دورا شرط رهایی از گمراهی بیان می‌نماید. (مسلم، بی تا: ج ۲، ۱۸۷۳؛ ترمذی، ۱۴۰۳ ق: ج ۵، ۶۶۳) رها نمودن اختلافات مبنایی در این باره میان شیعه و اهل سنت و اتحاد در سایه این دو ثقل می‌تواند عامل مهمی در پیشرفت امت اسلامی باشد. در این باره مسلمانان نباید اجازه دهند دشمنان از موقعیت‌های اختلافی میان شیعه و اهل سنت بهره ببرند. امام علی علیه السلام در اهمیت و جایگاه وحدت در جامعه می‌فرماید:

اصلاح اختلاف‌ها، از تمامی نمازها و روزه‌ها برتر است. (سید رضی، ۱۴۱۴ ق: وصیت ۴۷)

شاید علت ترجیح اصلاح اختلافات بر تمامی نماز و روزه‌ها این باشد که اگر در جامعه‌ای اختلاف زیاد شد و تفرقه و از هم گسیختگی حکم فرما گردید، زمینه نابودی آموزه‌های دینی از جمله نماز و روزه نیز فراهم می‌شود، به عبارتی اختلاف کار را به آنجا می‌رساند که از نماز و روزه نیز اثری نماند؛ بنابراین اصلاح اختلاف، از نماز و روزه‌ها برتر است.

رویکرد خاص اختصاص به شیعیان و منتظران امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف دارد؛ به این معنا که تمامی شیعیان فارغ از هر قوم و نژاد در سایه رهنمودهای‌های امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف اختلافات و تفرقه افکنی را کنار گذاشته و هدف اصلی آنان زمینه‌سازی ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد. در برخی از روایات به اختلاف شیعیان و توهین به یکدیگر در عصر غیبت کبری اشاره شده است:

اُخْتَلَفَتِ الشَّيْعَةُ وَ سَمِيَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا كَذَابِينَ وَ تَفَلَّ بَعْضُهُمْ فِي وُجُوهِ بَعْضٍ. (کلینی، ۱۳۶۲: ج ۱، ۳۴۰)

این روایت نشان می‌دهد که اختلاف و تفرقه حتی در میان کسانی که باور به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف دارند حتمی است، چه این که در عصر حاضر این اختلاف و تفرقه نمود بیشتری پیدا کرده است و دشمنان شیعه از فرصت اختلاف و تفرقه‌افکنی برای نابودی مذهب تشیع بهره می‌برند. به هر صورت در عصر غیبت محوریت اتحاد و رفع اختلاف و تفرقه، امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است که اختلاف‌ها با محوریت ایشان و به خاطر ایشان باید برطرف گردد. در صورت اختلاف و تفرقه احتمالی میان شیعیان در عصر غیبت کبری، ائمه علیهم السلام راهکار مهمی برای رفع اختلاف فراروی منتظران ظهور گماشته‌اند و آن مراجعه به فقیهان جامع الشرائط است؛ امام صادق علیه السلام پیرامون رفع اختلاف و حکمیت به راویان حدیث اهل بیت علیهم السلام ارجاع می‌دهد. (طبرسی، ۱۴۰۳ ق: ج ۲، ۳۵۶) امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز مردم را در رویدادهای تازه به

راویان حدیث ارجاع می‌دهد و آنان را حجت بر مردم معرفی می‌نماید:

وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةٍ حَدِيثَنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ. (صدوق، ۱۳۹۵ق: ج ۲، ۴۸۴)

بنابراین منتظران امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن رها نمودن اختلافات و تفرقه‌افکنی با قلبی متحد و یک‌پارچه زمینه ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را فراهم نمایند و در صورت بروز هرگونه اختلاف، مرجع رفع اختلاف فقیهان و عالمانی باشد که عالم و عامل به معارف اهل بیت علیهم السلام هستند که این مهم از دستورات امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر غیبت کبری است.

تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه و مقابله با تهاجم فرهنگی

در عصر حاضر یکی از رایج‌ترین نوع تهاجم برای دستیابی به اهداف استکباری و استعماری، تهاجم فرهنگی است که با تغییر دادن فرهنگ مردم براساس اندیشه بیگانه، کشور مهاجم به هدف خود می‌رسد. تهاجم فرهنگی عبارت است از جایگزینی فرهنگ بیگانه به جای فرهنگ خودی به گونه‌ای که مردم آن جامعه نسبت به فرهنگ اصیل خود بیگانه شوند. «لثود مك ولاى» انگلیسی درباره رویکرد تهاجم فرهنگی انگلستان در میان مردم هند گفته است:

ما باید حداکثر کوشش خود را به کار ببریم که طبقه‌ای به وجود بیاید که بین ما و میلیون‌ها افرادی که بر آنها حکومت می‌کنیم، مترجم باشند. طبقه‌ای از اشخاص که از لحاظ خون و رنگ هندی، ولی از جهت ذوق، سلیقه، اخلاق، هوش و فکر انگلیسی باشند. (جاویدان، ۱۳۵۸: ۱۸)

تهاجم فرهنگی استعمار و استکبار جهانی نسبت به گذشته تغییرات فراوانی به جهت کمی و کیفی نموده است، به گونه‌ای که تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرد و با انواع و اقسام برنامه‌های فرهنگی جدید به پوچ و تهی کردن تفکر و فرهنگ و تمدن اصیل اسلامی و ملی می‌پردازد و با از بین بردن هویت اسلامی و تضعیف شخصیت انسانی افراد مسلمان به القای اصول فکری و تحمیل فرهنگ غربی همت می‌گمارد. (جمشیدی، ۱۳۷۳: ۸۳) در مستندات کشورهای استکباری، یکی از مهم‌ترین برنامه‌های آنان گمراه کردن جوانان بیان شده است از جمله: ترغیب جوانان کشور از طریق گرایش به موزیک راک و مواد مخدر برای عصیان علیه سنت‌های موجود که در نهایت به هم پاشیدن خانواده منجر گردد. (کولمن، ۱۳۷۵: ۲۹-۲۴) یکی از مهم‌ترین برنامه‌های نفوذ استکبار بر جوانان ترویج مطالب مبتذل و

غیر اخلاقی در شبکه‌های ماهواره‌ای و مجازی است. طبق برخی گزارش‌ها حدود ۵/۴ میلیون گیرنده ماهواره غیر مجاز در کشور فعال است. از میان شبکه‌های قابل دریافت در ایران، ۲۵۲ شبکه به كودك و نوجوان، ۷۴ شبکه ماهواره‌ای به تبلیغات مد و لباس و لوازم آرایشی، ۲۳۵ شبکه به مسائل غیر اخلاقی و ۸۱ شبکه به مسائل کاملاً غیر اخلاقی اختصاص دارند. (هفته نامه صبح صادق، ۱۳۹۰: ۳) طبق برخی پژوهش‌های میدانی رابطه بین استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای و هویت دینی جوانان با سطح اطمینان ۹۹٪ بوده است. بر اساس نتایج این پژوهش بیشترین اهداف و تاثیرات شبکه‌های ماهواره‌ای به ترتیب در حوزه‌های روی آوردن جوانان به انواع موسیقی غربی، گرایش به مدگرایی افراطی در جوانان، تضعیف باورهای دینی و بستر سازی از خود بیگانگی دینی و فرهنگی در جوانان، الگو پذیری از نظام فرهنگی- اجتماعی و سبك زندگی غربی، دین‌گریزی و ترك نماز و سایر واجبات دینی، دوری از قرآن و دعا و نیایش، گرایش به آرایش‌های مبتذل، ترویج سکولاریسم و جدایی دین از سیاست، افزایش نابه هنجاری‌های اخلاقی در خانواده، بی‌احترامی به والدین و ترویج فرهنگ برهنگی بیان شده است. (بختیاری، فرخی، ۱۳۹۱: ۷۰)

در این باره دو رویکرد مهم از قرآن کریم و سیره معصومین (علیهم‌السلام) در مبارزه با تهاجم فرهنگی و تقویت فرهنگ مهدویت، حائز اهمیت است:

تبیین و ترویج سبك زندگی مهدوی

رویکرد اول تبیین همه جانبه سبك زندگی اسلامی و نهادینه سازی آن در اقشار مختلف جامعه است، وقتی جامعه اسلامی قلباً و عملاً معتقد و مجری آموزه‌های اسلامی شوند، هیچ زمانی به مولفه‌های غیر اسلامی روی نمی‌آورند چرا که آن را در تعارض با دین می‌دانند. بنابراین تقویت باورهای ایمانی و اعتقادی در جامعه و نهادینه سازی سبك زندگی اسلامی اولین و مهم‌ترین رویکرد در این باره است؛ قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (مائده: ۱۰۵).

در این آیه مبارك هدایت واقعی اهل ایمان را، شرط عدم گمراهی آنان بیان می‌نماید به گونه‌ای که هر کس گمراه شود یا بخواهد گمراه کند در صورتی که مؤمنان هدایت یافته باشند، گمراه نخواهند شد. در روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) نیز به این مطلب اشاره شده است. امام

صادق علیه السلام درباره تربیت دینی و اعتقادی نوجوانان و جوانان و اهتمام به هویت و شخصیت آنان می‌فرماید:

نوجوانان را دریابید و به آنان حدیث و دین بیاموزید پیش از آنکه مرجئه (گروهی منحرف) بر شما پیش دستی کرده و جوانان را بربایند. (برقی، ۱۴۱۶ق: ۵)

در این حدیث در بیانی می‌توان تقدّم رویکرد پیش‌گیرانه بر درمان را استنباط نمود به این معنا که قبل از این که قلب جوانان توسط دشمنان دین مخدوش شود و شخصیت آنان با مضامین غیردینی شکل بگیرد شما تمام تلاش خود را به کارگیرید تا شخصیت و وجود آنان را الهی تربیت کنید تا هیچ شبهه و تهاجمی در آنان اثر ننماید. در عصر حاضر اهمیت این موضوع بیش از پیش است؛ چرا که در عصر کنونی شبهات و تهاجم فرهنگی برای نسل جوان از گذشته بیشتر شده است و اهداف کشورهای استکباری نیز این است که این نیروی مهم جوامع اسلامی را نسبت به آموزه‌های دینی و باورهای اعتقادی بدبین و اعتقاد آنان را سست نمایند. برای همین توجه به این قشر و سرمایه‌گذاری تربیتی و دینی بر روی آنان حائز اهمیت است. تربیت دینی نوجوانان و جوانان بر اساس آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم السلام و نهادینه‌سازی کاربردی آن‌ها در جامعه تاثیر مهمی در ترویج فرهنگ دینی در جامعه و مبارزه با تهاجم فرهنگی دارد؛ امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید:

مَنْ أَخَذَ دِينَهُ مِنْ أَقْوَاهِ الرِّجَالِ أَزَالَتْهُ الرِّجَالُ وَمَنْ أَخَذَ دِينَهُ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ زَالَتْ الْجِبَالُ وَلَمْ يَزَلْ. (صدوق، ۱۴۱۴ق: ج ۲، ۷۲)

تربیت مبتنی بر قرآن و عترت، تربیتی ماندگار خواهد بود به گونه‌ای که هیچ شبهه و تهاجم فرهنگی نخواهد توانست آن را خدشه‌دار نماید، این مطلب از این کلام امام صادق علیه السلام برداشت می‌شود. بنابراین تربیت و تبلیغ فرهنگ مهدویت باید مکتب محور باشد نه شخص محور.

تبیین اهداف دشمنان اسلام از تهاجم فرهنگی

رویکرد دوم تبیین اهداف کشورهای استکباری از تهاجم فرهنگی برای جامعه است؛ به بیانی جبهه باطل و اقدامات آن مشخص شود تا مردم بدانند که چه کسانی و با چه اهداف و وسایلی قصد تخریب دین آنان و ضربه زدن به آنها را دارند؛ امام علی علیه السلام در این باره می‌فرماید:

وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ لَنْ تَعْرِفُوا الرُّشْدَ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي تَرَكْتُمْ وَلَنْ تَأْخُذُوا بِمِثَاقِ الْكِتَابِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَقَضَهُ وَلَنْ تَمْسُكُوا بِهِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَبَذَهُ. (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: ۱)

خطبه (۱۴۷)

در این فراز امام علیه السلام شرط تشخیص راه درست را، شناسایی کسانی می‌داند که از راه صحیح گمراه شده‌اند و قرآن را نقض و آن را پشت سر انداخته‌اند. در عصر حاضر نیز تا چهره استکبار و اهداف و غایات آنان برای مردم خصوصاً جوانان تبیین نگردد، بسیاری از تمایل به فرهنگ بیگانه و پیروی از آنان روی برنمی‌گردانند. به عنوان مثال رشد بی‌رویه مصرف لوازم آرایشی در کشورهای اسلامی یکی از مصداق‌های تهاجم فرهنگی است به گونه‌ای که علاوه بر ترویج فرهنگ ناصحیح و متعارض با آموزه‌های دینی، کشورهای اسلامی را به کشورهای مصرفی در این باره تبدیل می‌کند که باعث خروج ارز از کشور و تقویت بازار اقتصادی کشورهای غربی می‌شود. طبق برخی گزارشات، در تولید لوازم آرایشی، کشورهای اروپایی و آمریکا بیشترین سهم در فروش را دارند. کشور ایران با این که هفدهمین کشور به لحاظ جمعیت در جهان است اما به لحاظ مصرف لوازم آرایشی در رتبه هفتم قرار دارد. واردات قانونی کالاهای آرایشی بیش از یک میلیارد دلار بوده است که آمار قاچاق آن که بیشترین رقم را به خود اختصاص می‌دهد مشخص نیست. (فرهنگی، ۱۳۹۴: ۷۸) این در حالی است که در کشورهای تولیدکننده لوازم آرایشی این مقدار هزینه نمی‌شود.

این آمار از يك سو نشان از مصرفی شدن کشورهای اسلامی در کالاهای غیر ضروری است و از سوی دیگر این مطلب را متذکر می‌شود که استکبار جهانی در تهاجم فرهنگی و تغییر سبک زندگی مردم جوامع اسلامی موفق بوده است که در داخل این کشورها آمار استفاده از لوازم آرایشی تا این حد رشد کند. بنابراین تلاش فرهنگی و اقتصادی در این زمینه در مقابله با تهاجم فرهنگی امری کاملاً ضروری است. در آموزه‌های دینی به اجتناب از الگوگیری ناصحیح از بیگانگان و تقلید از آنان حتی در خوراک و پوشاک تاکید شده است؛ امام علی علیه السلام در این باره می‌فرماید:

لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ خَيْرَ مَا لَمْ يَلْبَسُوا لِبَاسَ الْعَجَمِ وَيَطْعَمُوا أَطْعَمَةَ الْعَجَمِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ صَرَبَهُمُ اللَّهُ بِالذُّلِّ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۶۳، ۳۲۳)؛

مادامی که این امت لباس بیگانه نپوشند و غذاهای آنان استفاده نکنند همواره در خیر خواهند بود و هنگامی که چنین کنند خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد.

منظور امام علیه السلام از عجم نه قوم خاص بلکه در آن زمان مردمان غیرمسلمان از عرب بوده است که امام علیه السلام از تقلید و تبعیت ظاهری از آن‌ها نهی نموده است چرا که این کار علاوه بر

ترویج فرهنگ غیراسلامی و در بیانی تهاجم فرهنگی در جامعه اسلامی، باعث رونق اقتصادی جامعه غیراسلامی و تضعیف بازار داخلی در این حوزه‌ها می‌شده است. سخن امام علی علیه السلام ناظر بر دو حیطه اقتصادی و فرهنگی اجتماعی بوده است که این کلام در هر عصری برای مسلمانان قابلیت اجرایی دارد که عمل به آن علاوه بر توسعه اقتصادی بازار داخلی و به فراخور آن توسعه تولید و اشتغال، از تهاجم فرهنگی در جامعه جلوگیری می‌نماید.

نهادینه‌سازی فرهنگ دعا برای امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در جامعه

یکی از مهم‌ترین راهکارهای رفتاری که در عصر غیبت مورد تاکید و توصیه قرار گرفته، دعا کردن است. دعا نوعی رابطه عاطفی میان خدا و انسان است که خود را در همه شرایط محتاج خداوند می‌بیند. برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که یکی از رفتارهای مذهبی که با سلامت و تندرستی ارتباط دارد، دعا است. (مالونی، ۲۰۰۰م: ۲۵۸) خداوند متعال خطاب به بندگان می‌فرماید:

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ (بقره: ۱۸۶).

در عصر غیبت با وجود چالش‌های اعتقادی و اجتماعی فراوانی که به وجود می‌آید، دعا نقش موثری در اطمینان قلبی و رهایی از شبهات و استمداد و استعانت از رحمت بی‌کران الهی دارد. اهل بیت علیهم السلام با توجه به چالش‌ها عصر غیبت راهکار دعایی را فرا روی منتظران گماشته‌اند؛ امام صادق علیه السلام خواندن دعای غریق^۱ را یکی از راهکارهای رهایی از فتنه‌ها بیان می‌دارد:

سَتُصِيبُكُمْ شُبُهَةٌ فَتَتَّقُونَ بِمَا لَمْ يَرَى وَلَا إِمَامٌ هُدَى وَلَا يُنْجُو مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا بِدُعَاءِ الْغَرِيقِ. (صدوق، ۱۳۹۵ق: ج ۲، ۳۵۲)

مهم‌ترین دعایی که در عصر غیبت آثار والایی در زندگی انسان دارد و موجبات تقویت فرهنگ مهدویت را فراهم می‌کند، دعا جهت ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است، این مهم از تاکیدات اهل بیت علیهم السلام در این باره است؛ امام حسن عسکری علیه السلام یکی از راه‌های نجات از فتنه‌های عصر غیبت و ثابت قدم ماندن در اعتقاد به ولایت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را دعا نمودن برای فرج ایشان

۱. «يا الله يا رحمان يا رحيم يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك».

بیان می‌دارد و این از اهمیت و نقش دعا در این زمینه است:

وَاللّٰهُ لَيُغَيِّرَنَّ غَيْبَةً لَا يَنْجُو فِيهَا مِنَ الْهَلَكَةِ إِلَّا مَنْ تَبَتَّهَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَ
وَفَّقَهُ فِيهَا لِلدُّعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرَجِهِ. (صدوق، ۱۳۹۵ق: ج ۲، ۳۸۴)

یکی از توصیه‌های موکد امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز دعا جهت ظهور ایشان است، چنان‌که امام علیه السلام این دعا جهت ظهور را گشایش برای مؤمنان بیان می‌نماید:

وَأَكْثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ. (مجلسی، ۱۳۶۲: ج ۵۲، ۹۲)

ادعیه متعددی در این باره توسط ائمه علیهم السلام نقل شده که توجه به آن‌ها علاوه بر آثار معنوی فراوان، ارتباط معرفتی میان شخص دعاکننده و امام علیه السلام برقرار می‌کند که نتیجه آن افزایش معرفت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و ثابت قدم ماندن در ولایت ایشان است. دعا جهت سلامتی و ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف چه به صورت فردی و جمعی به طور قابل توجهی به تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه کمک می‌کند. چنان‌که نهاده‌سازی این مهم در جامعه علاوه بر تاثیرات معنوی والای آن، به جامعه رنگ و بوی مهدوی می‌دهد و مستقیم و غیرمستقیم در زندگی افراد جامعه موثر خواهد بود.

نتیجه‌گیری

بر اساس مطالب پیش‌گفته مهم‌ترین رهیافت‌های مقاله را می‌توان در موارد زیر فهرست نمود:

باور به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و حضور و ظهور ایشان از باورهای قطعی امامیه است. در این رابطه روایات متعددی از ائمه علیهم السلام نقل شده که ضمن تاکید بر این مهم، به وظایف منتظران و شیعیان در عصر غیبت اشاره می‌نمایند. چالش‌ها و فتنه‌های متعددی در عصر غیبت جامعه شیعه را در بر می‌گیرد که با توجه به آنها، اهل بیت علیهم السلام با دو رویکرد تشویقی و تحذیری برنامه‌هایی را برای این دوران فرا روی منتظران گمارده‌اند.

چالش‌هایی که در این پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت در دو حیطه اعتقادی و فرهنگی قرار می‌گیرند. این چالش‌ها هر چند در هر عصر و مصری در غیبت کبری وجود دارد اما با نگاهی به چالش‌های عصر حاضر بیان گردیده‌اند. مهم‌ترین چالش‌ها اعتقادی عصر غیبت، دین‌گریزی و انکار وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. تعبیر «صحابگاهان مؤمن و شبانگاهان کافر» که در روایات پیرامون عصر غیبت بیان شده، حاکی از این مطلب است. در عصر حاضر نیز وجود

شبهات فراوان درباره دین و امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف از سوی دشمنان اهل بیت علیهم السلام بر تشدید این چالش افزوده است. یأس و ناامیدی به جهت طولانی شدن غیبت، اختلاف و تفرقه افکنی بین شیعه، تهاجم فرهنگی و تغییر دادن سبک زندگی مهدوی از مهم‌ترین چالش‌های فرهنگی عصر حاضر هستند که در تضعیف باورهای اعتقادی نیز موثر بوده‌اند، به عبارت دیگر چالش‌های فرهنگی نیز به جهت تضعیف باورهای اعتقادی شکل می‌گیرند و می‌توان آن‌ها را در ذیل چالش‌های اعتقادی قلمداد کرد. درباره کم و کیف این چالش‌ها در مقاله به تفصیل سخن گفته شد.

در مقابل چالش‌های فرا رو، راهکارهای متعدد و متقنی در آموزه‌های دینی بیان گردیده است که در پژوهش حاضر در دو رویکرد معرفتی، فرهنگی بیان شد. در راهکارهای معرفتی، تقویت ایمان به خداوند، ولایت‌پذیری اهل بیت علیهم السلام و افزایش معرفت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف از مهم‌ترین رویکردها در تقویت فرهنگ مهدویت هستند. توجه صحیح به راهکارهای معرفتی و تبیین و نهادینه‌سازی صحیح آن ضمن تقویت باورهای مهدوی، مانع محکم و استواری در مقابل شبهات و چالش‌های عصر غیبت خواهند بود، به بیان دیگر تقویت درست و محکم باورهای اعتقادی در زمینه خداشناسی و امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، بنیان مستحکمی در مقابل تمامی چالش‌ها و فتنه‌های عصر غیبت خواهد بود. تقویت اتحاد و یکپارچگی چه با دیگر مسلمانان و تقویت وحدت و هم‌دلی میان شیعیان با محوریت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، از مهم‌ترین راهکارهای اجتماعی در این باره است. مراجعه به فقیهان و عالمان جامع‌الشرایط در مواقع اختلاف، دستور معصومین علیهم السلام در این زمینه است. تقویت فرهنگ مهدویت و مقابله با تهاجم فرهنگی خصوصاً در بین جوانان از دیگر راهکارها در این باره است.

توجه به این راهکارها ضمن مقابله با چالش‌های عصر غیبت، به تقویت فرهنگ مهدویت در جامعه کمک می‌نمایند هم‌چنان که اجرایی نمودن صحیح آن‌ها به زمینه‌سازی ظهور آخرین حجت الهی نیز کمک خواهند کرد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ابن قولویه، *کامل الزیارات*، نجف: انتشارت مرتضوی، ۱۳۵۶ق.
- ابن کثیر دمشقی، اسماعیل، *تفسیر القرآن العظیم*، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ق.
- الهی نژاد، حسین؛ سیادت، سیدحسن، تحلیل اعتقاد ورزی و تواتر مهدویت در اهل سنت، *فصل نامه مشرق موعود*، سال دوازدهم، شماره ۴۵، ۱۳۹۷.
- بحرانی، سیدهاشم، *الإنصاف فی النص علی الأئمة*، ترجمه سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.
- بختیاری، حسن؛ فرخی، حسن، بررسی رابطه برنامه های شبکه های ماهواره ای تلوزیونی و هویت دینی جوانان، *فصل نامه پژوهش در تعلیم و تربیت اسلامی*، سال بیستم، شماره ۱۵، ۱۳۹۱.
- برقی، ابی جعفر احمد بن محمد، *المحاسن*، تحقیق: سیدمهدی رجائی، قم: الجمع العالمی لاهل البيت علیهم السلام، ۱۴۱۶ق.
- ترمذی، محمد بن عیسی، *سنن ترمذی*، بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۳ق.
- توکلی، صدیقه، فتنه های آخرالزمان و راه نجات از آن، *فصل نامه پژوهش های مهدوی*، سال پنجم، شماره ۱۸، ۱۳۹۵.
- جاویدان، محمدعلی، *در تحلیل استعمار فرهنگی*، تهران: سازمان تبلیغات همگام با انقلاب اسلامی، دوم، ۱۳۵۸.
- جمشیدی، محمدحسین، *تهاجم فرهنگی چیست؟*، *فصل نامه مطالعات بسیج*، شماره ۳ و ۴، ۱۳۷۳.
- حاکم حسکانی، ابوالقاسم عبیدالله بن عبدالله، *شواهد التنزیل*، تهران: مؤسسه چاپ و نشر، اول، ۱۴۱۱ق.
- خامنه ای، سیدعلی، *طرح کلی اندیشه ای اسلامی در قرآن*، مؤسسه فرهنگی ایمان جهادی، تهران، ششم، ۱۳۹۴.
- دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، اول، ۱۳۷۳ش.
- رازی، ابوالفتوح، *تفسیر روح الجنان*، قم: انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی، ۱۴۰۴ق.

- رازی، فخرالدین، *مفاتیح الغیب*، قم: مرکز نشر مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۱ق.
- راوندی، قطب‌الدین، *فقه القرآن فی شرح آیات الأحکام*، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۰۴۵ق.
- رفیع، جلال، *فرهنگ مهاجم*، فرهنگ مولد، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۳.
- سیونگ یو، دال، *خاورمیانه؛ عرصه رویارویی گفتمان سلطه‌جویی و گفتمان سلطه‌ستیزی*، راهبرد، شماره ۴۷، ۱۳۸۷.
- سیوطی، جلال‌الدین، *تفسیر الدر المنثور*، بیروت: دارالمعرفه، بی‌تا.
- صدوق، ابن بابویه، *عیون اخبار الرضا* علیه السلام، تهران: نشر جهان، ۱۳۷۸.
- _____، *کمال‌الدین و تمام النعمه*، تهران: اسلامیه، ۱۳۹۵ق.
- _____، *معانی الاخبار*، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۳.
- _____، *علل الشرایع*، قم: انتشارات داورى، بی‌تا.
- _____، *معانی الاخبار*، ترجمه عبدالعلی محمدی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۷ش.
- صمدی، قنبرعلی، وضعیت عموم مردم و جامعه جهانی در روایات آخرالزمان، *فصل‌نامه پژوهش‌های مهدوی*، سال پنجم، شماره ۱۸، ۱۳۹۵.
- طاووس، سیدبن، *الملاحم والفتن فی ظهور الغائب المنتظر* علیه السلام، قم: انتشارت شریف رضی، ۱۳۷۰.
- طبرسی، احمدبن علی، *الإحتجاج علی أهل اللجاج*، مشهد: انتشارت مرتضی، ۱۴۰۳.
- طبری، ابن جریر رستم، *دلائل الامامة*، قم: بعثت، بی‌تا.
- طبری، محمدبن جریر، *تاریخ الامم والملوک*، بیروت: مؤسسه الاعلمی، ۱۴۰۳ق.
- _____، *جامع البیان*، بیروت: بی‌تا، ۱۴۰۸ق.
- عرب، مهین، منجی موعود در ادیان بزرگ قبل از اسلام، *مجله الهیات تطبیقی*، دوره ۵، شماره ۱۱، ۱۳۹۳.
- فرهنگی، علی، مصرف بی‌رویه مواد آرایشی در ایران، *ماه‌نامه پایش*، شماره ۸، ۱۳۹۴.
- کلینی، محمدبن یعقوب، *اصول کافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ق.
- کهن ترابی، میثم، دگرگونی ارزش‌ها در آخرالزمان از دیدگاه نهج‌البلاغه، *مجله حدیث‌اندیشه*، شماره ۱۲، ۱۳۹۰.

- کولمن، جان، کم‌پته ۳۰۰ کانون توطئه‌های جهانی، ترجمه: یحیی شمس، تهران: انتشارات فاخته، ۱۳۷۵.
- مالونی و همکاران، اسلام و بهداشت روان، تهران: انتشارات بی‌تا، ۲۰۰۰ م.
- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۲ ش.
- مسلم، صحیح مسلم، بیروت: داراحیاء التراث العربی، بی‌تا.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات امیرکبیر، هشتم، ۱۳۷۱ ش.
- مفید، محمد بن محمد، تفسیر القرآن المجید، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۴ ق.
- _____، اعتقادات الإمامیه و تصحیح الاعتقاد، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۴ ق.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم، غیبت نعمانی، تهران: نشر صدوق، ۱۳۹۵ ق.
- هفته‌نامه صبح صادق، گسترش هدفمند شبکه‌های ماهواره‌ای، سال یازدهم، شماره ۴۶۲، ۱۳۹۰.
- Allen, C. (2001). Islamophobia in the media since September 11. Exploring Islamophobia: Deepening our understanding of Islam and Muslim. University of Westminster, 29.
- Rennack, D.E, (2006), North Korea: Economic Sanctions, Washington, D.C, Congressional Research Service.
- Hufbauer, S.E(1990), Economic Sanction Reconsidered-History and Policy, 2 Edition, Institute for International Economics, Washington DC.
- Lamber, Robert & Ghiens-Mzer, Jonathan.(2011). Islamophobia & anti-islamism, UK case studies 2010, Exeter: university of Exeter.
- National Security Strategy of USA, February 2016, 2015, The White House, Washington. Available.

